

Аксіологія соціальної роботи: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Марек Палюх. Аксіологія соціальної роботи: теоретичний аспект. Досліджено, що в житті сучасного суспільства соціальні працівники виконують багато важливих функцій і мають значний вплив на діяльність локальних організацій та навколишнє середовище. Проаналізовано, що завдяки своєму авторитету вони можуть стати тими людьми, яких варто наслідувати, вони виконують функції реалізаторів соціальних заходів. У статті представлено вибрані питання теоретичного характеру щодо аксіології соціальної роботи. Автор стверджує, що аксіологія соціальної роботи – це важливий елемент процесу навчання майбутніх соціальних працівників. А розуміння цінностей та вміння втілювати їх у повсякденній діяльності буде тим етапом, що сприятиме зміні у поведінці суб'єкта. Автором статті доведено, що етичні та моральні аспекти соціальної роботи є основними правилами, яких повинен дотримуватись кожен соціальний працівник.

Ключові слова: аксіологія, цінності, етика, моральність, соціальна робота, соціальний працівник, етичні та моральні аспекти, саморозвиток, професійна діяльність.

Марек Палюх. Аксиология социальной работы: теоретический аспект. Исследуется, что в жизни современного общества социальные работники выполняют множество важных функций и имеют значительное влияние на деятельность местных организаций и окружающую среду. Проанализировано, что благодаря своему авторитету они могут стать теми людьми, которым стоит подражать, они исполняют функции реалізаторов социальных мероприятий. В статье представлены выбранные вопросы теоретического характера относительно аксиологии социальной работы. Автор утверждает, что аксиология социальной работы – это важный элемент учебного процесса будущих социальных работников. А понимание ценностей и умение переносить их в повседневную деятельность будет тем этапом, задача которого способствовать изменениям поведения субъекта. Автором статьи доказано, что этические и моральные аспекты социальной работы являются основными правилами, которых должен придерживаться каждый социальный работник.

Ключевые слова: аксиология, ценности, этика, моральность, социальная работа, социальный работник, этические и моральные аспекты, саморазвитие, профессиональная деятельность.

Постановка проблеми. Для педагогів, психологів та соціальних працівників спільним є зацікавлення людськими проблема-

ми, переживаннями, життєвими драмами та стражданнями. На різних етапах свого життя людина потребує допомоги. Педагог виховує не тільки дітей та молодь, але й дорослих. На думку В. Оконя «виховання – це свідомо організована суспільна діяльність, що базується на виховних відносинах між вихованцем та вихователем, метою якої є зміни в особистості вихованця». Автор вважає, що ці зміни охоплюють як пізнавально-інструментальну сторону, що пов'язана з пізнанням дійсності і вмінням впливати на неї, так і емоційно-мотиваційну, яка формує відношення людини до світу та інших, її переконання й відношення, систему її цінностей та мету життя [7, 445].

Психологи та психологія займаються дослідженнями розуму та поведінки людини. На думку Р.Стернберг, метою психологічних досліджень є опис, пояснення, прогнозування й контроль змін мислення, відносин чи дій (Sternberg 1999:20). Психологія займається дослідженням девіантної поведінки та правильності психічних процесів, поведінка людини трактується нею як процес безперервного регулювання її стосунків з оточенням, психологія описує зміни людської поведінки в умовах, які постійно змінюються [7, 324].

Мета статті – теоретичне дослідження аксіології соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень. Соціальний працівник та соціальна робота спрямовані на надання допомоги в розв'язанні людських проблем. А.Радзевич-Вінницький пише, що соціальна робота має на меті компенсування недоліків і задоволення основних потреб людини. Даний вид роботи здійснюється волонтерами або спеціалізованими соціальними службами. Автор підкреслює, що соціальна робота носить прикладний характер (вона практична), підтримує людей у досягненні ефективного рівня психосоціального функціонування, а соціальний працівник – це людина, яка професійно займається наданням допомоги та підтримки [10, 619].

Педагог, психолог і соціальний працівник дотримуються певних моральних та етичних норм, які пов'язані з їх професійною діяльністю. Аксіологія у згаданих наукових дисциплінах є основою діяльності та вмінь перенесення рефлексії з теорії в реальність. В запропонованому нарисі представлено вибрані питання теоретичного характеру щодо аксіології соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу.

1. Цінності – вибрані питання. На початку слід визначити поняття аксіології (гр. aksios – щось цінне та гідне уваги, logos – наука), яка є наукою про цінності, теорією цінностей. В.Оконь ствер-

джує, що загальна аксіологія досліджує цінності, їх ієрархію та систему. Натомість ґрунтовна (детальна) аксіологія, як об'єкт дослідження різноманітних наукових дисциплін, розглядає пов'язані з ними моральні, естетичні, пізнавальні та економічні цінності [7, 18].

Сьогодні категорія цінності дуже часто застосовується у філософії. Спочатку це поняття вживалось виключно в економіці: цінність (вартість) – це ціна продукту, речі, «тобто скільки річ коштує з матеріальної точки зору; особливість речі, що може виражатись грошовим або ж іншим платіжним засобом» [1, 8]. В такому своєму значенні категорія цінності, вживалася, перш за все А.Смітом до часу зародження сучасної економіки, а пізніше й в інших економічних теоріях. Сучасний термін «аксіологія», який і визначає її як науку про цінності, походить зі стародавньої Греції. Але тоді він вживався для визначення власної гідності, наприклад, з погляду на займану посаду, становище в суспільстві або заслуги перед соціумом [16, 600].

До філософії категорію цінності ввів Р.Лотце (1817-1881). Першоджерелом аксіології вважається праця 1893 року Фон Еренфельса, яка має назву «Система теорії слова» [17, 75].

Головні проблеми аксіології зводяться до питань щодо:

характеру чи природи цінностей
роду, типу цінності
способів їх існування
способів їх пізнання
роду та характеру поглядів щодо цінностей
місця цінностей в житті людини

Поряд із загальною та більш детальною теорією цінностей, аксіологія згадується і в нормативному значенні та належить до тієї ієрархії чи структури цінностей окремих індивідів, для яких вона є складовою частиною їх світогляду, що використовується для оцінювання усієї сукупності життєвих явищ [14, 84].

З точки зору психології, цінності мають чотири різних значення:

- цінність – об'єкт бажання, те, що сприяє задоволенню потреб;
- цінність ототожнюється з відношенням і розуміється як фактор, що сприяє вибору мотивів, тобто ціннісним визнається лише те, що визначає мотиви діяльності та поведінки;
- цінність – чинник, який впливає на вибір цілей діяльності та засобів їх реалізації, причому мова не йде про раціо-

нальність таких дій, а швидше про відчуття в стані афекту, приємні чи неприємні;

- цінність ототожнюється з критерієм вибору мети. За такого підходу наголос акцентується не на раціональності цілі, а на її моральності, «справедливості» й «добрі» [5; 9-10].

В своїй книзі «Цінності та відношення неповнолітніх на різних етапах суспільного розбещення» Ф.Козачук пише: «цінності визначають відношення індивіда до оцінюваних об'єктів у різних категоріях, наприклад моральних (добро, зло), практичних (корисність і важливість), економічних (дешевий, дорогий), естетичних (прекрасний, бридкий). Знання апробованих і реалізованих цінностей дозволяє зрозуміти зміст та структуру відносин. Ці основні відомості дозволяють відкрити нові напрямки діяльності людини. Врешті-решт, система цінностей є тією умовою, яка сприяє вияву емоцій, які з'являються через демонстрацію відношення до різних об'єктів [4; 73].

У книзі «Педагогічні й психолого-соціальні аспекти інтеграції Польщі у Європейський Союз. Аналіз цінностей та відношень» автор детально обговорював концепцію цінностей в суспільних науках та звертав увагу на те, що «людина не є пасивною у «пізнанні» цінностей, оскільки вона один з творців культури (традицій), вона змінює її дією свого розуміння. В процесі змін, які відбуваються в культурі, немає меж модифікації норм, включаючи й цінності. Саме тому їх потрібно співвідносити з культурою та певним моментом у її розвитку і т. д.» [8; 57-62].

Слід підкреслити, що визначення цінності, з точки зору культури, в якості повсюдно бажаних благ, переконань і поведінки, прийнятні в середовищі даного суспільства.

Цінності належать до тих міждисциплінарних понять, яким властивий «психолого-культурний характер, що окреслює сферу проблем, пов'язаних з ним: одночасно з цим існує необхідність у формулюванні та використанні такого визначення, яке враховувало б усі аспекти цього поняття» [6; 60]. Однак, цінності можна розглядати й з інших точок зору. Наприклад Г.Кльоска виділяє кілька інтерпретацій поняття цінності:

- реалістичне означення;
- суб'єктивне;
- реляційне;
- інструментальне;
- культурне [3; 41-58].

Цитований вище автор обговорює також проблеми вивчення цінностей, які коротко описує так:

- Людей можна охарактеризувати, якщо враховувати особливості їх системи цінностей;
- Про цінності можна довідатись завдяки дослідженням суспільних та соціальних наук;
- Система цінностей впливає як на поведінку людини, так і на витвори її діяльності. Такий вплив може бути безпосереднім та опосередкованим, а поведінка може бути «відкритою» або ж «прихованою»;
- Не лише особливі риси індивіда, а й особливості оточуючого світу, з точки зору особистості, визначають те, чим є цінність [3; 119-124].

Цінності можуть формуватись на основі певних моделей поведінки особистості та її рис і якостей. Видається, що цінності – це ключовий регулятор функціонування людини. Однак, слід підкреслити, що їх вплив на поведінку не має постійного характеру. Цінності «пробуджуються» тоді, коли ми приймаємо найважливіші рішення в нашому житті. Натомість щоденні рішення, які є основою для прийняття головних рішень, формуються, головним чином, базуючись на наявних знаннях і переконаннях, що виникають у специфічних національних та соціоекономічних умовах. Регулятором поведінки, в більшій мірі, є ситуаційні чинники навколишнього середовища, ніж структури цінностей, однак ці два механізми не можуть взаємодіяти протягом тривалого часу, між ними мусить існувати певна «відстань» [3; 111-112].

Цінності можна розглядати й аналізувати з урахуванням людських потреб. В книзі Д. А. Рибчинської і Б.Ольшак-Кшижановської «Аксіологія соціальної роботи» автори обговорюють цінності саме в контексті потреб. «Потреби – нестача будь-чого, відсутність належних умов розвитку, діяльності та життя людини». Авторки виділяють наступні види потреб:

- біологічні;
- соціальні;
- зовнішні та внутрішні;
- потенційні та актуальні ;
- першочергові та вторинні;
- загальні та індивідуальні.

Така різноманітність потреб корисна для проведення аналізу відношення «цінність-потреба». Базуючись на такій типології потреб, можна говорити не лише про ієрархічну будову потреб, а й про ієрархічну систему цінностей. Потреби індивіда та його цінності формують певну структуру, яка має спрямовуватись на досягнення життєвої рівноваги [1; 61-65].

Питання цінностей – це проблема «світу» цінностей, в якому існує людина. Цінність – бажання та дії, спрямовані на досягнення певної мети.

2. Багатоаспектність аксіології соціального працівника.

Етичні питання соціальної роботи вирішуються з урахуванням таких аспектів:

- нормативного;
- питання обов'язків соціального працівника;
- моральності вчинків.

Термін етика:

1. У філософії: наука про моральність. Крім усього іншого, етика займається й проблемами цінностей і моральних норм, які є обов'язковими для певної спільноти.

2. Система моральних норм будь-якої людини чи групи індивідів, або ж норм, які визнавались суспільством протягом певного періоду існування [12; 154].

Слід підкреслити, що дотримання професійної етики – це головний обов'язок кожного працівника. Я.Щепанський стверджує, що етика – сукупність норм, які формуються на основі «традицій» професії, «дух» національної культури, основні етичні норми, характерні для певного суспільства. Правила професійної етики стосуються кваліфікацій людини, визначають її професійну поведінку з точки зору добра, зла, шкоди та справедливості» [15; 361].

Соціальна робота та праця соціального працівника повинні спрямовуватись на реалізацію певної діяльності:

- забезпечення основних умов життя – «рятувальна» мета;
- задоволення потреб – компенсаційна мета;
- зведення до мінімуму негативного впливу тих факторів, які можна змінити чи усунути;
- досягнення та покращення рівня життя;
- здійснення заходів щодо активізації індивіда, групи індивідів та місцевої спільноти;
- підготовка та реалізація надання різноманітних форм допомоги [2].

Висновки. Те, що соціальний працівник повинен задовольняти потребу у цінностях та їх реалізації, є беззаперечним фактом. В житті суспільства сучасності соціальні працівники виконують багато важливих функцій. Вони мають значний вплив на місцеву діяльність та оточуюче середовище. Завдяки своєму авторитету вони можуть стати тими людьми, яких варто наслідувати. Соціальні працівники виконують функції реалізаторів соціальних заходів. До таких функцій належать:

- запобігання виникненню професійних стереотипів, рутині, мотивація до постійного самовдосконалення;
- запобігання виникненню синдрому професійного «перегорання», маразмові та туги – уможливлення задовільного виконання роботи завдяки різноманіттю випадків, які трапляються з клієнтами, що вимагає здійснення різних заходів та робить роботу колоритною й цікавою;
- покращення результатів професійної діяльності (завдяки прийнятим і реалізованим особистим цінностям) та збагачення життєвого досвіду, що сприяє підвищенню особистої гідності соціальних працівників (через цінності специфіки професії);
- сприяння тому, аби індивіди поводитись відповідно до критеріїв стандарту соціальної роботи, а в майбутньому – згідно власного сумління» [11; 119].

Слід звернути увагу на те, що мова йде не лише про те, аби дієво й ефективно допомогти людині, але й про те, щоб не порушити важливих для неї цінностей, не позбавити її відчуття незалежності [18; 823].

Підсумовуючи, слід підкреслити, що аксіологія соціальної роботи – це основа діяльності, для якої людина є найвищою цінністю і яка має право на саморозвиток.

Список використаних джерел

1. Dziamski S. *Aksjologia. Wstęp do filozofii wartości.* – Poznań, 1997.
2. Gierszewska R. *Nowe koncepcje kształcenia pracowników socjalnych [w:] Pracownik socjalny a lokalny rynek pracy, (red) Fic M., Zielona Góra.* – 1993.
3. Kloska G. *Pojęcia, teorie i badania wartości w naukach społecznych,* Warszawa. – 1982.
4. Kozaczuk F. *Wartości i postawy nieletnich w różnych stadiach wykolejenia społecznego,* Rzeszów. – 2006.
5. Matuszewicz C. *Psychologia wartości,* Poznań. – 1975.
6. Misztal M. *Problemy wartości w socjologii.* – Warszawa, 1980.
7. Okoń W. *Nowy słownik pedagogiczny.* – Warszawa 2001.
8. Paluch M. *Pedagogiczne i psychologiczno-społeczne aspekty integracji Polski z Unią Europejską. Analiza wartości i postaw.* – Sanok, 2007.
9. Paluch M. *System wartości polskiej i słowackiej młodzieży akademickiej w kontekście tożsamości europejskiej.* – Rożemberk, 2011.
10. Radziewicz-Winnicki A. *Pedagogika społeczna.* – Warszawa, 2008.

11. Rybczyńska D. A. Aksjologia pracy socjalnej-wybrane zagadnienia / D. A. Rybczyńska, B. Olszak-Krzyżanowska. – Warszawa, 1995.
12. Słownik wyrazów obcych i trudnych, Wydawnictwo Langenscheidt, Suchy Las, Polska 2007.
13. Sternberg R.J. Wprowadzenie do psychologii. – Warszawa, 1999.
14. Stępień A. Elementy filozofii. – Lublin, 1980.
15. Szczepański Elementarne pojęcia socjologii. – Warszawa, 1963.
16. Szymczak (red) Słownik języka polskiego tom III. – Warszawa, 1979.
17. Tatariewicz W. Pojęcie wartości, czyli co historyk filozofii ma do zakomunikowania historii sztuki [w:] Pisma z etyki i teorii szczęścia. – Wrocław, 1992.
18. Teopltiz-Winiewska M. Etyczne aspekty uprawiania zawodu psychologa [w:] Psychologia. Podręcznik akademicki, t 3. – Gdańsk, 2000.

Marek Paluch. Axiology of social work: theoretical aspect. Axiology in pedagogy, psychology and social work is the basis for transferring theoretical reflections into real life work. Axiology in normative sense refers to the hierarchy or system of values held by individuals as part of their world outlook and employed in evaluating different phenomena and situations. Thus, values are an interdisciplinary category. The present article presents selected theoretical reflections on social work. It also focuses on the main tasks and functions of a social worker. In the modern society life social workers perform many important functions and have considerable influence on local institutions activity and surrounding environment. Due to their authority they can become those people who are worth of imitating, they perform duties of social activities executors. The author confirms that the axiology of social work is an important element of the educational process of future social workers. Values are culturally situated and reflect societal norms and expectations. Values have an important regulatory function in people's lives. Understanding of values and ability to embody them in everyday activity becomes the stage that will promote changes in subject's behavior. The article discusses different understandings of values as well as their various functions. According to the author ethics and moral aspects of social work are basic rules that every social worker must adhere to. The aim of social worker's work should be not only to help a given person, but also to try not to violate the values and principles respected but the person in question. Axiology in social work is fundamental for the activities that assume that an individual is the highest value and that has a right to decide about himself.

Key words: axiology, values, ethics, morality, social work, social worker, ethic and moral aspects, self-development, professional activity.

Отримано: 5.12.2013 р.